

« Brieven van Paulus »

Onregelmatig verschijnend informatieblad van de
heemkundekring "Paulus van Daesdonck".

Redactie: Craenlaer 18, Ulvenhout.

3e jaargang, nr. **18**

Zomermaand 1978.

ONZE OUDERS EN GROOTOUDERS.

Het hoe en waarom van hun levenswijze en mentaliteit.

door T.J.R. de Jong

"Onze ouders en grootouders" is een hoofdstuk uit de scriptie
"De derde weg in het bejaardenwerk" van T.J.R. de Jong te
Ulvenhout.

De heemkundekring "Paulus van Daesdonck" te Nieuw-Ginneken
prijst zich gelukkig deze interessante studie van een van
de leden van de Kring in de serie "Brieven van Paulus" te
kunnen publiceren.

«Brieven van Paulus»

Onregelmatig verschijnend informatieblad
van de heemkundekring "Paulus van Daesdonck".

Redaktie: Craenlaer 18
Nieuw-Ginneken.
4851 TK.

3e jaargang nr. **18**
Zomermaand 1978.

EXTRA EDITIE.

" O N Z E O U D E R S E N G R O O T O U D E R S "

Het hoe en waarom van hun levenswijze en mentaliteit
door T.J.R. de Jong.

INLEIDING.

Door het schrijven van de scriptie "De derde weg in het Bejaardenwerk" is getracht enig inzicht te krijgen in:

- de behoeften van de oudere mensen
- de wijze, waarop aan de behoeften tegemoet zou kunnen worden gekomen
- de factoren, waarmede hierbij rekening dient te worden gehouden.

Onder meer is het dan van belang na te gaan, welke veranderingen er bij het ouder worden kunnen optreden, hoe de levenswijze en mentaliteit is en was en hoe deze zijn gevormd en bepaald.

De historische gang van zaken geeft namelijk vaak een goed inzicht in en een goede verklaring van de vele gedragingen en houdingen van de mens.

Vandaar, dat er een tamelijk uitgebreide historische situatiebeschrijving is gegeven, waarbij, soms uitvoerig, is geciteerd of samengevat uit de navolgende boeken:

"Aspekten van het sociale leven in Breda na 1859" door
Prof. Dr. H.F.J.M. van den Eerenbeemt

"Enige sociografische aspekten van de stad Breda" door
Prof. Dr. H.F.J.M. van den Eerenbeemt (rapport nr. 169
d11, uitgebracht door het Katholiek Sociaal Kerkelijk
Instituut Kaski).

"De oude Plattelandsbeschaving" door Dr. A.J. Wichers.

"Het oude Kempenlandt" door P. Barentse, arts.

Hierna wordt in het kort de historische ontwikkeling van de stad Breda gegeven met de bedoeling om van daaruit de bevolking te typeren.

Vervolgens wordt een beschrijving gegeven van de aard en cultuur van deze bevolking.

Na 1920 - 1930 begon in Breda en dan nog slechts schoorvoetend de industrialisatie en daarmee de overgang naar de dynamische maatschappij.

Vooraf na de tweede wereldoorlog heeft dit proces zich echter sterk doorgezet.

Al met al reden genoeg om een nader onderzoek te doen naar de historische ontwikkeling van Breda. Slechts van hieruit is het mogelijk om de bevolking te typeren en een beschrijving te geven van de oude cultuur en aard van deze bevolking.

HOOFDSTUK 1. DE ONTWIKKELING VAN DE STAD BREDA.

Breda tot 1870.

In de tweede helft van de 12e eeuw is de nederzetting Breda tot stand gekomen en reeds omstreeks 1250 wordt Breda met stadsrechten begiftigd.

Na 1359 komt Breda, onder Jan van Polanen, tot groot aanzien. In de 15e en in de eerste helft van de 16e eeuw bereikt de stad - onder de dynastie der Nassau's - een hoge bloei. Vooral Henderik III maakt Breda tot een hof- en kultuurstad van grote betekenis.

Welliswaar worden aan de stad gedurende de 80-jarige oorlog zware slagen toegebracht en geraakt zij, na een periode van opleving, in de 2e helft van de 17e eeuw ernstig in verval. Haar aristocratisch stedelijk karakter blijft gehandhaafd, mede dankzij het wonen van verschillende aanzienlijke geslachten binnen haar wallen.

In 1826 wordt aan de oude traditie weer leven ingeblazen door de vestiging in Breda van de Koninklijke Militaire Academie (K.M.A.).

Daar Breda na de afscheiding van België weer een belangrijke garnizoensplaats wordt en bovendien een geliefkoosd vestigingsoord blijkt te zijn van oud-officieren, ontwikkelt zij zich in de 19e eeuw tot de officiersstad van Nederland.

Verder is Breda, na Den Bosch, het belangrijkste administratieve centrum van de provincie.

Het oude Breda, van voor 1870, is in hoofdzaak verzorgend ingesteld. Naar buiten toe is Breda verzorgingscentrum voor de omgeving en in de stad zelf heeft men de klandizie van het garnizoen, de K.M.A. en het stedelijk patriciaat.

De volksklasse in Breda leeft in de 19e eeuw gelijk overal elders in diepe ellende, waardoor het merendeel door het Burgerlijk Armbestuur moet worden bedeed. De onwetendheid onder het proletariaat is ontstellend en dronkenschap is een normaal verschijnsel.

Omstreeks 1870 telt Breda een bevolking van 15.365 personen, die op een oppervlakte wonen van minder dan 1 km².

Dit aantal is vanaf ongeveer 1840 nagenoeg gelijk gebleven. Deze stilstand hangt enerzijds samen met de slechte economische omstandigheden, waarin het gehele land in het midden van de 19e eeuw verkeert en anderzijds met het gebrek aan ruimte binnen de omwalling, waardoor woningbouw en industriële vestiging wordt bemoeilijkt.

Breda na 1870.

Het slechten van de vestigingswallen, dat in 1870 een aanvang neemt, scheidt voor de stad nieuwe levensruimte.

Bovendien begint omstreeks 1870 voor de Nederlandse industrie een periode van grote ontwikkeling.

Deze beide, natuurlijk niet toevallig samenvallende, factoren bewerken in Breda na 1870 een stormachtige groei.

De bevolking neemt tot 1891 toe met 44% (22.536 personen).

Na 1890 raakt in de gemeente Breda de bouwgrond langzamerhand uitgeput, waardoor de bevolkingstoename weer stagneert en er een vertrekoverschot ontstaat.

De uitbouw van het agglomeraat vindt hoofdzakelijk plaats op het grondgebied van de gemeenten Teteringen, Princenhage en Ginneken en Bavel (lintbebouwing). Noch voor Breda, noch voor de omliggende gemeenten is dit echter een goede oplossing. De vastgestelde gemeentegrens blijft gedeeltelijk dwars door een sociaal-geografische eenheid lopen.

Vandaar dat er zowel in 1927 als in 1942 een deel van de omliggende gemeenten wordt geannexeerd.

Door de beide annexaties worden aan Breda overgedragen:

Gemeente	Overgedragen grondgebied in km ²			Overgedragen inwoners		
	in 1927	in 1942	Totaal	in 1927	in 1942	Totaal
Ginneken en Bavel	0,11	12,4	12,51	570	11.715	12.285
Princenhage	4,33	29,0	33,33	5.076	9.635	14.711
Teteringen	4,39	3,6	7,99	6.794	1.513	8.307
Sub-totaal	8,83	45,0	53,83	12.440	22.863	35.303
Stad	0,90	9,73	0,90	30.670	52.831	40.391
Totaal	9,73	54,73	54,73	43.110	75.694	75.694

Opmerking: De naoorlogse annexaties van o.a. de Haagsche Beemden en Heusdenhout zijn buiten beschouwing gelaten, omdat deze in het kader van de scriptie niet als relevant beschouwd kunnen worden.

Bevolking Breda.

Tweemaal is dus aan de gemeente een bevolkingsgroep toegevoegd, die niet zonder meer sociologisch gelijkgesteld kan worden aan de oude stedelijke bevolkingsgroep. Globaal genomen laten de geannexeerden zich als volgt onderscheiden:

- a. De bewoners van de aan de stad aangebouwde wijken, welke als stadswijk een geheel eigen karakter hebben, zoals bv. de Baronielaan, een tijdlang de deftige straat van Breda, en de bomenbuurt, een betere arbeidersbuurt.
- b. Vooral bij de tweede annexatie, de bewoners van platte-landsbuurtschappen en van de oude dorpskernen van Ginneken en Princenhage. Deze kenmerken zich door een zelfstandig niet in de stedelijke levenssfeer opgaand gemeenschapsleven. Met name geldt dit voor Princenhage, van oudsher een boeren- en tuindersdorp, waar de stadse penetratie steeds veel geringer is geweest dan in Ginneken. De dorps sfeer is tot op heden in Princenhage nog lang niet verdwenen. Maar ook Ginneken is nog steeds een eenheid binnen Breda.

Naast de toename van de bevolking door de annexaties, heeft Breda op haar huidige grondgebied ook een sterke toename gekend vanuit de landelijke gebieden rondom Breda en uit de westelijke agrarische zeekelegebieden.

Anno 1955 wordt het vestigingsoverschot op ruim 15% van de totale bevolking van 113.887 personen gesteld.

Vanuit het Oosten en Noord-Oosten van Breda is de migratie naar Breda gering.

De migratie hier richt zich voornamelijk op Tilburg en Eindhoven.

Breda als garnizoensstad, K.M.A.-, ambtenaren- en renteniersstad is van oudsher de meest op Holland georiënteerde stad in Noord-Brabant geweest. De migratie uit dit gebied is altijd belangrijk geweest, doch het betreft dan middelbare en hogere beroepsgroepen. In verhouding tot de toename van de overige hierboven genoemde kategoriën is de invloed en daarmee de kenmerken van deze groep, in de loop van deze eeuw in het totale stadsbeeld een steeds minder geprononceerd karakter gaan innemen.

Er kan dus gekonkludeerd worden, dat de bevolking van Breda - nog rond 1960 - voor het merendeel uit een niet-stedelijke (plattelands) bevolking is samengesteld. Uit berekeningen blijkt, dat dit percentage op ongeveer 66% gesteld kan worden. Voor het overige bestaat de bevolking uit een combinatie van autochtonen en niet - autochtonen, die eerder trekken vertonen van de plattelandsbevolking dan van een grote stad. Zo staat op pag. 9 van rapport 169 van het Kaski (Katholiek Sociaal Kerkelijk Instituut):

"Met alle gegevens voor ogen kunnen wij geen grond vinden voor de stelling, geponeerd in het rapport van het Hoogveld Instituut over de mentaliteit van de jeugdigen in Breda, dat de toeneming van de bevolking er steeds minder bepaald zou worden door geboorte en steeds meer door vestiging van elders, hetgeen een illustratie zou zijn van het grootsteeds karakter van de stad. De oorzaak van deze vergissing schuilt hierin, dat men de ontwikkeling over een te korte periode in de geschiedenis heeft geprojecteerd, daarbij uitgaande van een ideaal type "grootstad", dat voor Breda geen gelding heeft". Zeer zeker was hiervan geen sprake in de tijd, dat de bejaarden van nu zijn opgegroeid. In deze tijd (rond 1900 - 1930) bedroeg de bevolking van Breda resp. + 26.000 en 45.000 personen. Dr. P. Smit typeert in "Stad en Kerk" de Nederlandse steden tussen de 100.000 en 200.000 inwoners als middelgrote steden, welke benaming voor Breda pas na ongeveer 1950 de meest juiste lijkt. Anno 1976 wonen er ongeveer 118.000 personen in Breda.

Samenvattend kan derhalve gesteld worden, dat verreweg de meeste Bredase bejaarden kenmerken vertonen van de oude plattelandsbeschaving. Voor ruim 85% geldt bovendien, dat zij een Rooms Katholieke opvoeding heeft gehad, terwijl 11% protestants is opgevoed.

In zijn boek getiteld "De Oude Plattelandsbeschaving" geeft Dr. A.J. Wichers een uitvoeringe beschrijving van deze cultuur. In 1965 schreef Wichers, dat ongeveer 2/3 van Nederland nog min of meer duidelijk een plattelands achtergrond heeft en daarmee iets van het oude streekkarakter.

Onder plattelanders verstaat Wichers: "De bewoners van niet stedelijke ruimte." Er is n.l. een aanzienlijke tegenstelling tussen platteland en stad, maar de grens is hier vloeiend. Plattelanders zijn vaak - zoals in de Bredase situatie - verhuisd naar de stad en bovendien hadden de kleine landstadjes dikwijls een meerderheid van wie de eigenheden sterk op de plattelanders gelijken. In meer culturele zin kan worden gesteld, dat de plattelandsbevolking vooral de landbouwenden zijn, hetzij al dan niet economisch zelfstandig. Voorts hoort hiertoe de veel kleinere groep van de verzorgende bevolking, alsmede de niet agrarische arbeidsbevolking, die nog een sterke binding heeft aan het land. Deze situatie geldt, zoals we hebben gezien, dus eveneens voor Breda.

Wichers richt zijn aandacht vooral op het platteland van rond 1900. In feite zijn de meeste inlichtingen van na 1900. Er is zelfs een aanzienlijk aantal bij van na de 2e wereldoorlog.

HOOFDSTUK 2.

DE OUDE PLATTELANDSBESCHAVING.

Wichers beschrijft en analyseert het platteland-zijn tegen de achtergrond van het verleden. Deze waren:

- alleen de bodem als bron van inkomsten
- de armoede die dit veelvuldig meebracht
- het geïsoleerde leven in kleine gemeenschappen

- een ongeletterd leven en
- een scheiding tussen heren en het volk (de overherigheid).

Vooraf het volkskarakterziet Wichers in verband hiermede, maar ook de godsdienst, sommige aspecten van de sexuele moraal en de religie.

Wil men een duidelijk beeld krijgen van vroegere traditie, dan kan mijns inziens niet volstaan worden met een loutere opsomming van de kenmerkende verschillen.

Vooraf de achtergronden van waaruit of waartegen deze verschillen plaatsvonden zijn naar mijn mening erg belangrijk om een goed inzicht te krijgen in de vroeger levenswijze, gedragingen etc.

Een goed beeld hiervan krijgt men bij het lezen van het boek "Het oude Kempenland" van Dkt. P. Barentse, arts te Bergeyk van 1903 - 1916, waarover hierna een uitvoerige samenvatting is opgenomen.

Mens en bodem.

Het gaat over een tijd, waarin ontginningen minder goed mogelijk waren dan later, maar vooral ook: buiten de gezichtskring van de bevolkingslagen.

Een door de wetenschap geschraagde landbouw-politiek, die onder meer kon ingrijpen in de omstandigheden, waaronder men landbouw moest bedrijven was welliswaar reeds bekend en elders ook toegepast, maar ligt nog ver van de bevolking.

De traditionele boer was iemand, die zijn omstandigheden in vergaande mate als gegeven aanvaardde.

Hij was er mentaal niet toe uitgerust deze te aanvaarden, zelfs niet al had hij voor "een heer" allerlei nieuwigheden moeten aanvaarden.

Voorts zou de sociale kontrôle het hem wel belet hebben, mocht hij het nieuwe hebben willen toepassen.

Op deze manier was de bruikbare grond ongeveer gegeven, alsook de opbrengstmogelijkheid ervan.

De meest geschikte gronden hadden reeds hun gebruiker.

Het evenwicht bestond nu hierin, dat de mogelijkheid van overbevolking op deze bodem werd tegengewerkt door de volgende krachten:

1. doordat er van de geboren kinderen veel stierven
2. doordat er dikwijls laat getrouwd werd
3. doordat een aantal volwassenen niet aan trouwen toekwam en dus geen afhankelijken kreeg o.a. door in het klooster te gaan of priester te worden.

Onvruchtbaarheid wegens onvoldoende medische hulp kwam veel voor.

In zekere zin nemen dus ook de kloosters (en de priesterop-leidingen) een overschot op, dat gaat dienen om een ander systeem gaande te houden t.w. het religieus-maatschappelijke.

Een van de opvallende dingen rondom dit evenwicht is, dat men het huwelijk hiermede in verband moet zien.

Het is in twee opzichten een nogal eng-zakelijke aangelegenheid.

Ten eerste moeten de huwelijksgegadigden gewoonlijk toegang hebben tot (de opbrengst van) de bodem. Gewoonlijk is het dus niet voldoende, dat de man alleen maar ergens werk heeft, het arbeidersloon op zich is onvoldoende. Loon voor man en vrouw samen zou misschien nog wel een basis bieden, maar gewoonlijk is er geen betaald werk voor de vrouw. De huwelijkskandidaten moeten dus zelfstandige toegang hebben tot de bodem (eigen of gehuurd) en dus kunnen beschikken over een boerderijtje of een arbeidersloon en een bedrijfje samen (welke laatste dan vooral door de vrouw wordt bewerkt).

Ten tweede wordt de vrouw nogal zakelijk uitgezocht. Zij moet bekend staan als te kunnen en willen werken, of minstens van agrarische afkomst. Brengt zij grond mee of een kapitaaltje, dan is men héél goed af. Het toegang zien te krijgen tot de bodem brengt met zich mede, dat men veel laat trouwt of dat men niet aan trouwen toekomt. De welvaart is zo gering, dat de ouders niet vroeg met werken op konden houden.

De oude generatie moet dus zijn tijd uitdienen, waarbij het tevens noodzakelijk was, dat ze lang plezier van hun kinderen beleven, die als afhankelijke hulp dienen. Degenen, die het langst ongetrouwd blijven, wonen dikwijls zo lang mogelijk bij hun ouders in en helpen deze tot aan hun einde.

Als zij alleen achterblijven, kunnen zij een onderkomen vinden bij een getrouwde broer of zuster, naar het klooster gaan of alsnog trouwen. Maar als er meer ongetrouwde kinderen over zijn, is het soms moeilijk uit te maken wie nog zal trouwen en hoe dan de boedel verdeeld moet worden. Bovendien zullen er op de leeftijd, die men inmiddels heeft allerlei psychische remmingen optreden tegen het huwelijk (men heeft het zichzelf als onaantrekkelijk voor moeten stellen). Vandaar, dat men dan ook vaak ziet, dat de ongetrouwde kinderen samen op het ouderlijk erfgoed achterblijven en hier hun bestaan voortzetten.

Dit verschijnsel doet zich vaak voor bij de meer gegoede boeren of middenstanders, waarbij een zekere stand of welvaart valt te beschermen, temeer daar het opnieuw bereiken van welvaart mede afhangt van het kindertal, dat men na het huwelijk en een evt. boedelscheiding kan bereiken.

Het kindertal staat in onmiddellijk verband en in evenwicht met de bodem. Het is gunstig, dat er door natuurlijke omstandigheid veel sterven. Maar uit oogpunt van bedrijfsvoering is een ruim kindertal wel gunstig in verband met de grote bewerkelijkheid van bedrijf en huishouden, waar inimmers de technische hulpmiddelen nog veelal ontbreken. Men moet dus alles zelf doen.

Voor het bedrijf beschikt men over slechts eenvoudige hulpmiddelen, zodat er veel moeizame en langzame handenarbeid verricht moet worden (hout halen, aardappels rooien, oogsten, poten, kleren maken, bakken, dorsen of vlegelen, etc.).

Dit alles vergt veel handlangersdiensten, welke vooral de kinderen kunnen leveren (niet naar school, zonde van de tijd).

Hierbij geldt bovendien, dat het succesrijk voltooiën van die werkzaamheden samenspel vereist. Een gezin met veel kinderen kan een goede arbeidersorganisatie vormen. Het niet hebben van kinderen geldt dan ook als een ongeluk en soms staan ze nog bloot aan (medelijdende) spot.

Het economische systeem.

Dit is er een van de zelfverzorging. De economische uitwisselingsbetrekkingen met anderen zijn slechts van geringe omvang, men koopt en verkoopt dus vrij weinig. Men staat als het ware, en elk gezin voor zich, met blote handen tegenover de bodem en moet dan maar zien, dat men zijn bestaan vindt.

Er is wel reeds een bepaalde economische werkverdeling b.v. de middenstand, doch ook deze is voor zijn voedselvoorziening zelfverzorgend. Men zou zich zelfs schamen de gewone levensmiddelen te moeten kopen en men kan ze ook niet normaal kopen.

Deze gehele situatie brengt met zich, dat goederen in het algemeen duur zijn en arbeid goedkoop. Ook al heeft men geen honger, men heeft toch steeds allerlei onbevredigde behoeften aan goederen.

Men repareert b.v. eindeloos lang allerlei gereedschappen alvorens deze te vervangen door nieuwe.

En heeft men dan al een nieuw gereedschap gekocht, dan blijft men nog zoveel mogelijk gebruik maken van het reeds diverse malen gerepareerde werktuig.

Blijkbaar mag een goed dus veel arbeid kosten.

Arbeid is relatief goedkoop. Dit betekent niet dat arbeid ooit waardeloos wordt of dat vrije tijd méér waard wordt.

Daarvoor is alles veel te bewerkelijk. Men werkt dus van de vroege moergen tot de late avond, doch gewoonlijk in een kalme gang.

Bij deze arbeid, die zo weinig vruchten afwerpt, gaat het, vooral in slechte tijden, om genoeg eten voor allen, wat kleren en een dicht dak boven het hoofd.

Dit brengt als vanzelf met zich mede, dat het werk buiten voorrang heeft boven het werk binnen, of het produktieve werk gaat voor op het meer consumptieve werk (in het huishouden).

Daar de man voor het eerste beter geschikt zal zijn, behoeft het niet te verwonderen, dat het eerste meer geïdentificeerd wordt met mannenwerk en het tweede met vrouwenwerk.

Dit maakt het ook begrijpelijk, dat er, voor zover men betaald werk vindt, zelden vrouwenwerk te krijgen is, of altijd minder betaald wordt.

Overbodig bijna is nog op te merken, dat zo'n bevolking, die betrekkelijk zonder gedifferentieerde maatschappelijk - economische organisatie aan zijn bestaan moet komen, niet commercieel kan denken en moeite moet hebben gehad de overgang van zelfverzorging naar een uitwisselingseconomie mee te maken.

Deze situatie leent zich, temeer daar zij vele eeuwen zo heeft bestaan, gemakkelijk voor traditievorming, gevoed uit diverse bronnen. Hierbij worden diverse belangen afgewogen en in een vaste vorm gebracht. Zo kent het werk zijn traditionele onderbrekingen en er is veelal wel tijd voor een praatje.

De scheiding in mannen- en vrouwenwerk, met daarbij een achterstelling van de laatste, brengt met zich mede, dat b.v. een gezin met alleen maar meisjes hierdoor niet in een voordelige positie is.

Dit gezin is vooral geschikt voor het meer consumptieve vrouwenwerk. Men kan er wel eens een knechtje bij krijgen en een van de meisjes kan wel eens elders gaan werken en daardoor wat verdienen, maar hiermede moet men wel voorzichtig zijn. Een vreemde jongen bij al die meisjes heeft zijn gevaren, hetgeen correspondeert met de geboden voorzichtigheid met het huwelijk.

Wat het knechtje of de meid betreft, die wordt opgenomen in het gezin en op gelijke voet behandeld met de eigen kinderen. Er wordt dus ook gewaakt over hun gedrag.

Voorts gelden er traditionele prijzen voor een knechtje. Als deze som niet wordt geboden houdt men de knecht eenvoudig thuis. (Te eten is er altijd wel en hij kan altijd wel zoveel doen, dat hij zijn kost waard is). Hierbij past ook, dat maaltijden en slapen al dan niet thuis een ondergeschikte rol spelen. In de sfeer van zelfverzorging hebben deze immers nauwelijks een geldswaarde, omdat er weinig in wordt gehandeld.

De gezinsverhoudingen.

De gezinsverhoudingen zijn sterk patriarchaal. Het vrouwenwerk en daarmee de vrouw is ondergeschikt. De mannen hebben allerlei voorrechten (zondags naar het café, zondagsmiddags zitten de mannen met hun hakken op de stoelsporten).

In feite zijn de gezagsverhoudingen wel eens omgekeerd, vooral als de vrouw flinker is dan de man of als de laatste aan de drank is geraakt.

Zij is dan de spil waar alles omdraait.

In de sfeer van de zelfverzorging heeft zij ook een positie waaruit zij gemakkelijk kan overzien wat er nodig is, zij is dus van alles op de hoogte en neemt het werk van de man wel over, omgekeerd echter niet.

Doch tegenover de buitenwereld wordt wel steeds volgehouden dat de man de baas is.

Nauw verbonden met de situatie van dreigende schaarste is ongetwijfeld ook de soberheid, die zo bij uitstek kenmerk van de bevolking is.

Deze soberheid is uit het voorgaande al gebleken, de consumptieve sfeer stond duidelijk achter bij de produktieve sfeer. Maar als zodanig kan deze ook duidelijk traditionele kenmerken krijgen, zodat deze geheel uit de sfeer van het bewuste overleg komt en in de sfeer van het vanzelfsprekende "zo hoort het" wordt opgenomen.

De crisisjaren en twee wereldoorlogen hebben dit verschijnsel alleen maar versterkt.

Deze soberheid komt b.v. tot uiting in het verwijderen van versierselen op gebruiksvoorwerpen die tot dagelijks gebruik dienen.

Men is gewoonlijk trots op praktische geschenken en toont deze gaarne, maar eerst moeten de versierselen eraf, en een geschenk waar men geen nuttig gebruik voor weet toont men helemaal niet. Met geneert zich ervoor.

Ook het huwelijk moet sober zijn. In overeenstemming hiermede geldt dan ook, dat men zo weinig mogelijk sexueel mag prikkelen en dat de vormen van de vrouwen worden weggewerkt, uitdagingheid van de vrouw wordt met grote afkeuring waargenomen. Zo'n vrouw geldt als slecht.

Een meisje mag zich niet alleen bevinden op plaatsen waar voor haar geen werk te doen is.

Bekenden en onbekenden.

Opvallend is verder de onderscheiding, die men maakt tussen onbekenden, bekende vreemden en vreemden.

Onbekenden zijn streekgenoten, die men niet naar persoon en omstandigheid kent. Doch zo'n onbekende wordt feilloos als een streekgenoot herkend en is hij toeschietelijk, dan mag hij vrij spoedig alles wat de plaatsgenoot ook mag (vrij betreden van de woning of verlangen van kleine diensten van kinderen).

Er is ook een intensieve burenhulp. Bij ziekte, overlijden e.d. gelegenheden springen burenen in. Men helpt totdat men het gevoel heeft, dat het geholpen huishouden het normalerwijs nu zelf weer moet aan kunnen.

In het algemeen zijn de onderlinge verhoudingen zo, dat men weinig voor elkaar verborgen houdt en kan houden met uitzondering van de financiële toestand. Deze blijft ook voor de eigen kinderen verborgen.

De woningen hebben gewoonlijk drie ingangen, die in beginsel voor elk open staan; de voordeur (die zelden wordt gebruikt), de achterdeur (staldeur) en de zijdeur naar de geut (het meest gebruikt voor het persoonlijk verkeer).

Van deze deuren lopen er vaak paden naar de deuren van de burenen. Men oefent een nauwgezet toezicht op elkaar uit.

Men vergis zich echter niet in de vertrouwelijkheid van de relaties. Het nauwgezette toezicht houdt tevens de mogelijkheid in van een sluimerend wantrouwen, waardoor men elkaar steeds ongevraagd tekst en uitleg geeft wanneer men iets doet, dat niet geheel normaal zou kunnen lijken of als men zich op een ongewone plaats bevindt.

Hierdoor is men gewapend tegen allerlei inbreuken, waarvan de meest voorkomende is, diefstal van het schaarse geld. Soms tolereert men dergelijke inbreuk ogenschijnlijk, maar heeft men er genoeg van, dan gaat men zelfs tot ontmaskering en/of actie over, zonder hierbij de overheid (het gerecht) in te schakelen. Eventueel wordt dan ook hard ingegrepen.

Dit wijst erop, dat onderlinge standverschillen niet veel hebben te betekenen.

Het gezag van de meer-bezittenden, zowel van kerkelijke als van niet kerkelijke aard, is niet groot.

Hun gezichtskring wijst niet of nauwelijks verder dan die van de anderen, zodal ook zij geen leiding kunnen geven.

Pas als een geestelijke de leiding heeft (b.v. een vergadering) is er orde, de kans is dan ook groter dat er een besluit komt en men er een volgende keer niet op terugkomt.

Onder vreemden vallen zij, die geen streekgenoot zijn, zoals handelaren, zwervers en anderen. Als deze in een dorp komt dan loopt men wel te hoop om hem te zien.

Vraagt hij iets, en is die vraag geheel doorzichtig, dan krijgt hij wel een antwoord.

Anders kan men zelfs een vijandige houding tegen hem aannemen en hem lastig vallen. Inlichtingen over dorpelingen kan hij niet krijgen.

Deze vreemdelingen zijn vrij zeldzame verschijningen.

Anders is het gesteld met "bekende vreemden", zoals de pastoor, de burgemeester, dokter, notaris e.d.

Men is nooit gemeenzaam met hen en een poging hiertoe, ondernomen door de notabelen, wordt ook niet gewaardeerd en bovendien verkeerd uitgelegd.

Probeert de notabele de streektaal te spreken, dan kan de reactie een geprikkelde zijn: " Men weet wat beschaafd is ".

Een zelfbeschuldiging van een notabele ten opzichte van de dorpelingen, ook als is er alle aanleiding voor, wordt wantrouwig opgenomen.

Van een heer wordt niet verwacht, dat hij afdaalt.

Men neemt bijna niets van de notabelen over.

Dit geldt landbouwkundig, maar ook voor wat b.v. de pastoor tot een beschaafd mens stempelt.

Blijkt de notabele echter een figuur te zijn, die met de bevolking weet om te gaan, dan kan hij rekenen op loyaliteit.

Dit betekent niet, dat men vrijuit met hem zal spreken.

Men doet aan mooi praten, hetgeen wil zeggen, dat men eigen en andermans zaken al gauw te mooi voorstelt.

Men belooft ook gemakkelijker meer dan men kan nakomen.

Men zal niet klikken.

De notabelen worden zeer kritisch bekeken, zijn doen en laten en zijn zwakheden of eigenaardigheden heeft men gauw door en geven dan al gauw reden voor een bijnaam, ook de pastoor ontkomt hieraan niet.

In het algemeen is er weinig konflikt met de geestelijke, die vaak loyaler meewerkt, dan de wereldlijke overheid. Een schandaal onder de geestelijkheid verwekt verslagenheid. De kerk plaatst zich niet tegenover de bevolking, deze omvat die bevolking eerder en ziet het een en ander door de vingers (zoals bijv. de kermis en lange tijd het alcoholisme). De kerk prest niet tot huwelijk, stimuleert een ruim kindertal en de zedelijkheid. Zij bindt de bevolking aan zich door de vervulling van een aantal plichten te verlangen en door haar te omgeven met allerlei verenigingen. Verder handhaaft zij haar hoogheid door voor te schrijven wat geloofd zal worden en geen theologische diskussies toe te staan.

Wat de wereldlijke overheid en de bevolking wil valt gewoonlijk samen en door het als het ware ingebouwde opsporingsapparaat bij de bevolking is er voor de veldwachter weinig te doen.

Hij verricht eerder bodediensten, dan dat hij het gezag uitoefent. Is dit laatste nodig dan komt soms de marchaussee, die wel als identiek met het vreemde gezag wordt beschouwd.

Letsel in dronkenschap toegebracht heet een "ongeluk", loopt dit echter dodelijk af, dan is dit een "ramp".

Stroperij en smokkel vindt men niet erg. Men geeft de stroper zelfs een seintje als er "onraad" is. En wat de smokkel betreft, waarom zou de "arme" mens geen suiker gaan halen in België, als deze daar goedkoper is?

Maar de beroepsstroper, de beroepssmokkelaar en de alcoholist staan niet in aanzien, men vermijdt deze dan ook liever. Zij zijn meestal ook de marginalen, de zelfkanters.

Deze oude beschavingskultuur was afgesteld op de reële omstandigheden van de bevolking. Zo'n stelsel, waar de bevolking absoluut niet bovenuit kan kijken, vormt natuurlijk in sterke mate het geweten. Een voorbeeld toont dit.

Dkt. Barentsen trachtte in de Kempen de vrouwen te overtuigen van een noodzaak tot een veel grotere hygiëne en van betere voedingsgewoonten (o.a. in verband met de grote zuigelingensterfte).

Zo werd de Oude Kempenaar slechts éénmaal in z'n leven gewassen, en wel geheel onmiddellijk na de geboorte. De moeder, grootmoeder, de buurt etc. wisten wel beter dan de dokter.

Men had het altijd al zo gedaan, en er waren altijd al wel zwakke kinderen geboren, waarvan het niet verwonderlijk was, dat deze stierven.

Als het eens gebeurde, dat iemand naar de dokter luisterde, dan slaakte men een zucht van verlichting als het goed was afgelopen.

De afwijking van het normale had het geweten danig belast en zij zou het aan zichzelf te wijten hebben gehad als er iets mis was gegaan en anders zou de buurt haar dit wel aan het verstand gebracht hebben.

Vooraf bij een geboorte had de vrouw soms grote angst, omdat zij totaal niet was voorgelicht en een bevalling nog al eens in de sfeer van de verschrikking werd getrokken.

Houding en alcoholisme.

Deze totale en ongereflekteerde integratie zal ook wel gemaakt hebben, dat de oude plattelandster zich buiten zijn eigen samenleving weinig op zijn gemak voelde.

Hij loopt er rond met een strak gespannen gezicht en in een wat gedwongen houderige houding, wat militair rechtop.

Hij wordt daarom dan ook gemakkelijk misverstaan. Zijn mooipraten wordt soms als onbetrouwbaar gezien, zijn hulpvaardigheid als bemoeizucht, ofschoon hij alleen maar zijn best doet een aanvaardbaar mens te zijn.

Van deze houding kan gemakkelijk een parasitair gebruik gemaakt worden, wat vooral tot uiting komt in de vrij eenzijdige gezagsverhouding tussen man en vrouw.

Daarnaast wordt er een ruim gebruik van gemaakt door de verplichting mee te doen aan het gemeenschapsleven.

Het alcoholisme profiteert mee van deze cultuurelementen.

Gebruik en misbruik ervan is een ware plaag. Het heet dan, dat een vrouw haar man wat behoort te gunnen, zelfs als het zover komt, dat het bestaan van het gezin wordt aangetast. Kinderen, vooral jongens, worden al vroeg met sterke drank in aanraking gebracht, meisjes leren zich te beperken en worden daarin aangemoedigd.

Voorts zijn er de burenplichten, familiefeesten en droevige gebeurtenissen, die het gebruik bevorderen.

Ook een burendienst brengt mee, dat de begunstigde zich niet durft te onttrekken aan een alcoholisch onthaal.

Caféhouders moeten erop rekenen, dat de mannen 's zondags even komen aanwippen. Slaat iemand een paar keer over, dan informeert men naar de reden van afwezigheid.

Veel zaken worden ook in café's afgedaan. Vooral wie aan de spot is prijsgegeven kunnen tot alcoholisme vervallen, b.v. de kinderloze man.

Dergelijke figuren bedrinken zich thuis.

Ekonomisch binnen- en buitensysteem.

In het begin van de eeuw heeft de statische samenleving reeds de eerste aanzetten ondervonden van de tegenwoordige dynamische maatschappij.

Een aantal beschrijvingen laten zich dan ook reeds groeperen onder het gezichtspunt van de beginnende dynamiek. Allerlei werkzaamheden, zoals olie persen, zwavelstokken maken, brood bakken e.d. zijn reeds afgestoten. Men gaat steeds meer en meer kopen. Dit betekent het minder belangrijk worden van de zelfverzorging en de inschakeling van de landbouw in het geldverkeer, men wordt geleidelijk aan ook welvarender.

Maar voorlopig is deze opneming nog gedeeltelijk. Zo vertegenwoordigen sommige produkten direkt een geldwaarde en andere niet. Boter was zo'n geldvertegenwoordigend produkt, dat men niet weggaf, aardappelen, die nog geen geldvertegenwoordigende produkten zijn, kan men wel zo weggeven. Het eerstgenoemde produkt is reeds afgestoten, terwijl het laatste nog geheel van de zelfverzorging afkomstig is.

Een en ander houdt in, dat er voorlopig een economisch binnen-systeem is, waar de traditionele prijzen gelden en een economisch buitensysteem, waar de algemene marktwaarde geldt.

Het eerste systeem is dat van de arme lieden en het tweede, dat van de ruijere buitenwereld.

De uitwisseling van produkten tussen die twee systemen geschiedt door de handel, die uit is op zo'n groot mogelijk voordeel (winst).

In de tijd van de beginnende dynamiek kan men stellen, dat de arbeid een traditioneel goed blijft en zonder meer dient voor de instanthouding van het leven en slechts een traditionele lage prijs doet.

Zo heeft b.v. de schoenmaker, die overwegens arbeid doet, weinig kans om rijk te worden.

De caféhouder b.v. heeft daarentegen een veel betere kans om rijk te worden. Schoenen worden geheel met de hand gemaakt en zeer veel gerepareerd, wat veel arbeid kost. Bovendien is dit vakarbeid wat men niet zomaar aan anderen kan overlaten.

De schoenmaker krijgt echter wel vaak te horen: "moet het zoveel kosten, je hebt er toch alleen maar werk aan gehad?".

Voor de caféhouder ligt de zaak totaal anders. Hij is daarbij ook nog vaak winkelier, handelaar of boer.

De caféhouder zet dus goederen om uit de buitenwereld, die uiteraard duur zijn en waarop winst is te maken.

Maar bovendien levert de caféhouder geen vakwerk, ook zijn vrouw/kinderen etc. kunnen in het café helpen. Dit verschaft de caféhouder bovendien nog tijd en gelegenheid om er een eveneens gemakkelijk te drijven winkel bij te houden, waardoor hij tevens inlichtingen krijgt, die voor allerlei soorten handel van betekenis kunnen zijn.

Dit temeer daar veel handel in café's wordt afgedaan en beklonken. Het beoefenen van de handel ligt dus hier ook gemakkelijk voor de hand en zo ontstaat al gauw een cumulatietendens.

Bovendien kan men de toch al schaars tot de bevolking door-
dringende inlichtingen over b.v. allerlei prijzen etc. ge-
makkelijk ontkennen.

Deze prijzen gelden dan b.v. voor Hollands vee, Hollandse
boter, eieren etc. die van een betere kwaliteit zijn.
Daar er dikwijls wel een kern van waarheid inzigt, dat de
kwaliteit beter is, kan men er zo extra voordeel uittrekken.
Deze personen kunnen het tot een aanzienlijke macht brengen
en bepalen of controleren, wie er zich vestigt en wie niet.

Veel grond en huizen zijn vaak eigendom. Men zal geen konku-
rent van zichzelf en van een ander (b.v. de bakker) toelaten.

In het algemeen bestaat er een ongeschreven meest begunstigers
clausule ten behoeve van de dorpsmiddenstand en niet alleen
onder elkaar maar ook in de betrekkingen tussen de bevolking
en de middenstand.

HOOFDSTUK 3.

DE OUDE BREDASE SAMENLEVING.

Deze kenmerkt zich in het begin van deze eeuw door een rela-
tief omvangrijke bovenlaag, voornamelijk bestaande uit niet-
Brabanders en niet-katholieken, terwijl het van Brabant af-
komstig deel sterk is verhollandst en verliberaliseerd.

Deze kleine bovenlaag tracht haar positie op allerlei mogelijke
manieren te handhaven.

Zo is het middelpunt van het sociale leven van deze groep de
Grote Sociëteit in de Veemarktstraat, waar de officier, advo-
kaat, notaris, burgemeester etc. met open armen wordt ont-
vangen, doch de burgerman, die een "mooi duitje" heeft ver-
gaard maar Bredanaar is en blijft, wordt geballoteerd.

Het is duidelijk, zo lezen we in "aspecten van het Sociale
Leven", dat het overwicht in dit milieu van sterk gehiërarchi-
seerde groepen (officieren, ambtenaren e.d.) een stempel drukt
op de gehele samenleving.

In het bijzonder geschiedt dit in het doorwerken in de ver-
houdingen tussen de maatschappelijke groeperingen (sterk
hiërarchisch en naar beneden afsluitend standenbewustzijn).
De distanciëring als gevolg van het standenverschil wordt niet
altijd konsekwent doorgevoerd in de persoonlijke verhoudingen.

Het gaat echter om een tendens, die nog steeds doorwerkt. De
autochtone Bredanaar is minder in staat gebleken om de stedelijke
samenleving te bepalen, dan de autochtonen in andere Brabantse
steden.

Dit staat (waarschijnlijk) in verband met de sociale houding
van een overwegend deel der maatschappelijke toplaag en het
karakter van de man die Bredanaar - en dus min of meer platte-
lander is en blijft.

Het is opvallend hoeveel er in Breda tot stand is gekomen door
toedoen van elders afkomstige personen.

Zelfs zozeer, dat de echte Bredanaar, de idee moet krijgen in
de eigen stad niet in tel te zijn en ertoe wordt aangezet zich
terug te trekken in de eigen kring.

Tot op zekere hoogte is het wel een algemeen verschijnsel, dat "buitenstaanders" scherper zien wat er in een bepaalde situatie is scheefgegroeid en wat er aan gedaan kan worden, dan degene die er midden in zit.

Doch de Bredase situatie kan niet alleen hieruit verklaard worden.

Een en ander sluit ook aan bij het karakter van de oude platteland, zoals uit de beschrijving die Prof. van den Eerenbeemt geeft over de echte Bredenaar, naar voren komt.

Hij beschrijft deze als iemand met een zekere individualiteit, die minder snel van vertrouwen is en beschikt over een zekere hoofsheid in de omgangsvormen.

Hij is daarbij een joviaal mens en een grote behoefte aan gezelligheid en een grote gemeenschapszin.

Ook andere kenmerken, die we tegenkomen bij de oude plattelandsbeschaving, zoals grote armoede, slechte hygiënische toestanden, alcoholisme, onwetendheid e.d. zien we in het oude Breda van voor de oorlog.

Men kan echter niet zeggen, dat de bevolking geheel aan haar lot wordt overgelaten.

De liefdadigheid wordt op grote schaal beoefend en vele patroons zijn werkelijk geïnteresseerd in het wel en wee van hun arbeiders. Maar waar het werkelijk op aankomt, daar wordt aan voorbijgegaan (beëindiging hongerloonstelsel en de staat van rechteloosheid).

HOOFDSTUK 4. SAMENVATTING BELANGRIJKSTE KENMERKEN.

Uit hetgeen (hierboven) en in het boek van Wichers verder is beschreven kunnen we de volgende belangrijke kenmerken samenvatten van de oude plattelandsbevolking.

Deze kenmerken zijn geheel van toepassing op de oudere bevolking van Breda en verdere omgeving, echter met uitzondering van de kleigebieden.

Arbeid en bodem.

De plattelandsbevolking heeft zich geheel en al ingesteld op de onontkooombaarheid, dat men (direkt of indirekt) moet bestaan van de opbrengsten van de bodem en dat men deze direkt en moeizaam moet bewerken.

Ze is dit lot zelfs gaan liefhebben, waardoor ze ook van de bodem en van zijn voortbrengselen houdt, terwijl de arbeidzaamheid en de soberheid als grote en konsekwent doorgevoerde deugden zijn gaan gelden.

De houding ten opzichte van de natuur is passief.

Er vindt geen onderzoek plaats, doch alleen aanpassing.

De tijd heeft op zichzelf ook geen waarde, het leven is een aaneenschakeling van vandagen.

Het handelen is soms ook direkt ingegeven door de armoede, die zo gemakkelijk met het zuiver agrarische leven gepaard gaat.

Tengevolge van de vaak grote armoede heeft men als het ware angst voor verbruik, vooral ten aanzien van het schaarse geld. De plattelander is dus een potter bij uitstek. (Geld was te verbergen).

Krediet wordt nauwelijks opgenomen, bang dat men is om nóg armer en dus afhankelijker te worden.

Arbeid is geen geldvertegenwoordigend produkt, waardoor deze als het ware wordt ondergewaardeerd.

Huwelijk, gezin en familie.

In overeenstemming met de schaarste aan middelen van bestaan, en omwille van de orde, die nodig is om ook deze middelen niet in gevaar te brengen, gelden de meest strenge regels o.a. ten aanzien van de toenadering der sexen.

Vrouwelijke behaagzucht b.v. wordt streng veroordeeld. In het algemeen gelden er strenge sexuele taboes.

Voorts is het huwelijk monogaam en een sterk zakelijke aangelegenheid.

Is dit eenmaal gesloten, dan is het een arbeidsgemeenschap, waarin men strikt loyaal is.

Het geldt ook als onverbrekkelijk.

In het algemeen is men sterk op gezin en familie aangewezen, zodat ook in wijdere familiebetrekkingen meestal een sterke loyaliteit en emotionele gebondenheid gelden.

Vaak heerst er wel een onpersoonlijke sfeer in huis (de vrouw spreekt over haar man a's "Jansen") met weinig zichtbaar vertrouwelijkheid tussen echtgenoten, kinderen en ouders.

Een ruim kindertal is gewoonlijk een belang vooral op de zandgronden van het zuiden, waar de grond erg arbeidsintensief is. Ook vanuit de R.K. Kerk wordt een ruim kindertal gepropageerd.

Daar waar er sprake is van een bovenlaag of waar de grond hoge opbrengsten oplevert (kleigronden) en er dus bezit valt te verdelen, ziet men kleine(re) gezinnen.

Ouders blijven zolang mogelijk bedrijf/huishouding besturen, ze geven het beleid niet uit handen.

Kinderen trouwen vaak bij ouders in en kleinkinderen worden dan door grootmoeder opgevoed, zodat de jonge vrouw mee kan helpen op het land.

Ook arbeiders trouwen als ze een gevestigde positie hebben.

Plaatselijke samenleving.

In deze maatschappijvorm, voltrekt zich bijna alles mechanisch, dus in sterke mate buiten het bewustzijn om.

De ene mens onderscheidt zich weinig van de andere.

Door de vrij willekeurige eenvormigheid (van beroep) is de plaatselijke samenleving een natuurlijk gegeven eenheid.

De grenzen hiervan vormen meestal ook de geestelijke horizon voor de bewoners, zodat zij ook weinig van de buitenwereld weten. De mensen hebben (onbewust) het gevoel afhankelijk te zijn van anderen, waardoor de kollektiviteit als het ware gezag heeft.

Men treft er een grote intolerantie aan ten aanzien van het individu. Afwijkingen van het individu voor wat betreft het "normale" vindt men ronduit belachelijk en neemt hiertegen maatregelen.

Deze sterke sociale kontrôle is kennelijk nodig om een zo groot mogelijke uniformiteit te handhaven.

Het is dus zelfs gevaarlijk om een individu een bepaalde vrijheid te laten.

Dit houdt tevens de bevordering in van de autoritaire persoonlijkheid en van de onderdanige, de zich nietswaardig voelende persoon.

De plattelander voelt zich, geheel gekonditioneerd als hij is, volkomen thuis en veilig (geborgen) in deze samenleving.

Plaatselijke kennis, gewoonten en plaatselijke rangorde zijn zeer belangrijk voor hem. Hij kan zelfs gemakkelijk gedesoriënteerd raken als hij elders en vooral in een niet-plattelandse samenleving wordt geplaatst.

Buitenwereld en gezag.

Indien het hier om soortgelijk (plattelandse) samenlevingen gaat, dan heeft de buitenwereld een wat neutrale betekenis.

De buitenwereld voor de plattelander is die van andere orde, enerzijds bestaande uit heren en steden, alsook uit min of meer de handel, anderzijds uit het ongere, zwervende element.

Tegenover het laatste voelt hij zich wel zeker. Hij moet vooral oppassen, dat niemand uit de eigen gelederen daarbij terecht komt, hetgeen extra eisen stelt aan de sociale kontrôle.

Tegenover de heren en steden gevoelt hij een mengsel van ontzag en wantrouwen.

Hij kan tegenover hen zelfrespekt ten toon spreiden, maar dikwijls is dit ook weinig meer dan een compensatie van minderwaardigheidsgevoelens. Hij zal echter niet gemakkelijk iets tegen heren (en steden) ondernemen.

Hij weet uit zijn positie en uit ervaring van eeuwen, dat hij uiteindelijk zelf de rekening betaalt. Hij is dus "anti-revolutionair".

Het gezag heeft daarom ook de neiging absoluut te zijn, het is sterk repressief, dus met veel geboden en verboden.

Intellectuele vaardigheid, zedelijkheid en godsdienst.

Deze oude plattelander heeft een sterk wantrouwen tegen "geleerdheid". Vaak is er een afwijzende houding van het onderwijs. Hij heeft de neiging te identificeren met handenarbeid, vooral landbouwarbeid en in de tweede plaats pas komt het huishoudelijke werk, waardoor ook geringere betaling arbeid vrouw.

Zijn ethiek (waarden/normen) is geheel en al die, welke zijn plattelandse gemeenschap nodig heeft voor zijn voortbestaan.

In het Christendom wordt deze ethiek leerstelling gedekt en dus verstevigd.

Het is ook betrekkelijk gemakkelijk hem een alomvattend metaphysisch-godsdienstig stelsel te doen aanvaarden, vooral als hij er zich ook overigens volledig in kan projekteren. Hij is dus sterk a-intellektueel en daardoor ook via de godsdienst - vooral in zijn angsten (hel/vagevuur) - exploiteerbaar.

De houding ten opzichte van het leven is, dat het op zichzelf weinig waarde heeft, doch pas na dit leven tot waarde komt.

Versterving is een deugd. De kerk heeft een groot gezag, dat wordt geëerbiedigd en gevolgd. Er bestaat een ideologie, die de oude maatschappij samenbindt en de hogere stand mede in het zadel houdt, namelijk dat God gewild heeft, dat er een hogere stand is, die gehoorzaamd moet worden en de lagere, die moet gehoorzamen. Men heeft de neiging alles godsdienstig op te vatten.

Opvoeding en toekomst.

Het werk dient niet om vooruit te komen, is dus geen dynamiserende faktor.

Opvoeding en toekomst worden daarom geheel in overeenstemming met het vastliggen van alle verhoudingen, als a-dynamisch en dus als statisch gezien.

De opvoeding is konditionerend. Het overwicht ligt, mede doordat er een teruggeefverhouding is tussen jonge en oude generatie, geheel bij de laatste.

Deze heeft onder de gegeven omstandigheden ook de meest steekhoudende en rijpe ervaring.

De verwachting voor de toekomst is dat, die een getrouwe voortzetting zal zijn van het verleden.

Men streeft er over het algemeen niet naar om het platteland en deze beschaving te verlaten.

Het geheel is er ook op gericht om de plattelander vast te houden.

Mocht hij al een stijgingsideaal hebben of mocht hij om een andere reden maatschappelijk stijgen, dan blijkt hij zich gewoonlijk aan de overherige verhoudingen aan te passen.

Vrijtijdsbesteding en overige kenmerken.

Voor een meer intellectuele ontspanning ontbreken zowel de tijd, de belangstelling en de basisvorming.

Voor spel ontbreken de oefening en de ontwikkeling van de sportiviteit. Voor liefhebberij - handenarbeid zijn de handen dikwijls te weinig soepel en ontbreekt tevens de instelling hier aardigheid in te hebben.

Men heeft vaak wel gevoel voor schoonheid, er wordt alleen geen werk van gemaakt het te ontwikkelen.

Schoonheid en kunst worden dikwijls weinig beleefd, althans zeker bewust.

Men geeft aan alles een instrumentale vertaling, zo ook in de kunst.

Geschenken moeten daarom meestal een praktische waarde hebben.

Er bestaat een zekere tweeslachtigheid ten aanzien van de arbeid.

Enerzijds is deze weinig waard in verband met de immer schaarse en dure goederen aan arbeidskrachten. Daardoor komt vrije tijd niet in aanmerking. Het drag, dat hiermede overeenkomt is dat van kalme arbeidzaamheid.

De burenhulp is gestoeld op wederkerigheid op lange termijn. Men heeft respect voor andermans leven en goed.

Ten opzichte van buitenstaanders heeft men zekere nederige en onderdanige houding.

De sfeer onder elkaar is gemoedelijk, wat onder meer tot uiting komt in de feesten, die men graag houdt en waar velen aanwezig zijn of voor worden uitgenodigd. Alkoholisme komt veelvuldig voor.

Bijzondere waarde wordt toegekend aan zelfstandigheid (liever kleine boer, dan grote knecht).

Men heeft vaak een passieve en negatieve houding ten aanzien van veranderingen en vernieuwingen. In plaats van konstruktief mee te werken, keurt men soms liever af en laat de tijd nog voorbijgaan voor aktie.

Er is zelfs een afkeer van geweld. Gevoelens worden onderdrukt. Een sterk rechtvaardigheidsgevoel overheerst.

Doordat de kollektiviteit als het ware gezag heeft en/of hier toe door God of door de overheid aangestelden, is men geneigd de eigen verantwoordelijkheid af te schuiven.

Slechts hier en daar heeft men de neiging om op middelbare leeftijd deel te gaan nemen aan het sociale leven en het op de kinderen aan te laten komen.

Samenvatting.

Uit het voorgaande zal wel duidelijk zijn geworden, dat de huidige maatschappij grondig verschilt van de oude beschavingenkultuur.

De overgang van de ene naar de andere samenleving hebben de meeste bejaarden van nu geheel meegemaakt en ondergaan.

De oude beschaving kende een wijze van leven, die de meerderheid van de mensen in staat stelde om de zeer moeilijke omstandigheden te weerstaan. Dit mede dankzij hun grote werkelijkheidszin, aanpassingsvermogen en de steun van de eigen omgeving.

Het zware lot werd zonder zelfbeklag gedragen. De koers, die men voer was duidelijk behoudend en dus konservatief te noemen.

De kultuur had geheel bezit genomen van betrokkenen en werkte door in hun gehele doen en laten.

De huidige samenleving, waarin de armoede nagenoeg geheel is uitgebannen, kenmerkt zich voornamelijk door een grote mate van individualiteit.

De positie, die men inneemt wordt in belangrijke mate bepaald door kennis en intelligentie, waardoor, niet als voorheen, de ervaring - en dus de ouderen - vooropstaan, doch de jongeren met hun pas verworven up to date kennis.

De bejaarden hebben met andere woorden hun taak en functie in de (economische) samenleving bijna geheel verloren.

Daarnaast is het individu in krisissituaties veel meer dan voorheen aangewezen op zichzelf en/of overheidshulp, wier hulp en steun niet altijd onbaatzuchtig is. Bovendien is deze hulp maar in beperkte mate verkrijgbaar, b.v. alleen bij hoge urgentie en op werkdagen overdag.

Een individu, dat op deze hulp is aangewezen kan hierdoor in grote moeilijkheden komen. Bij bejaarden ziet men dan ook zeer veel problemen voortkomen uit deze twee factoren; dus uit het rolverlies of roldevaluatie en/of uit de angst, die men heeft indien er onverhoopt wat gebeurt.

Ondanks het feit, dat de ouderen vaak geheel zijn opgevoed in de oude kultuur, zullen de problemen voor de bejaarden van nu wellicht groter zijn, dan voor de toekomstige bejaarden. Geestelijk zijn ze vaak namelijk niet ingesteld en voorbereid op deze situatie.

Ondanks de problemen, die de huidige maatschappij oproept, is er geen weg meer terug. Dit houdt in, dat de bejaarden zich zo goed mogelijk moeten voorbereiden op deze nieuwe situatie (pensionering) willen zij zich althans zolang mogelijk kunnen handhaven.

Niet alleen een goede voorbereiding is van belang, doch evenzeer het vinden van een nieuwe levensvulling, die voor ieder individu verschillend kan zijn.

Bij het zoeken naar een als zinvol ervaren tijdsbesteding kunnen anderen en dan met name het open bejaardenwerk een (motor) functie vervullen. Dit vanwege het feit, dat de autochtonen niet gewend zijn om initiatieven te ondernemen en het onbewuste gevoel hebben van anderen afhankelijk te zijn.

=====